

Opis źródła:

Przytaczany fragment tygodnika *Prawda* z 1882 r. dotyczy ograniczenia pracy dzieci w fabrykach, która była wówczas zjawiskiem powszechnym. Warunki pracy były niebezpieczne, dzieci często były narażone na wypadki przy obsłudze maszyn, a także na różnego rodzaju choroby spowodowane złymi warunkami sanitarnymi, a przy tym słabo wynagradzane. Fabryki często były przeludnione, brakowało odpowiedniej wentylacji i oświetlenia, co przyczyniało się do złego stanu zdrowia pracowników. Ponadto, często brakowało jakiegokolwiek opieki nad pracującymi dziećmi, które były zdane tylko na siebie. Dopiero w drugiej połowie XIX wieku zaczęto podejmować działania mające na celu ograniczenie pracy dzieci w fabrykach, wprowadzając ustawy regulujące prawa pracownicze, a także powstanie organizacji kontrolujących warunki pracy.

Miejsce wydania:

Prawda. Tygodnik Polityczny, Społeczny i Literacki, 1882, R.2, nr 29.

Tekst źródła:**OGRANICZENIE PRACY DZIECI**

Nie mając dokładnej statystyki przemysłowej, nieuwiadomieni przez żadne wykazy o naturze sił roboczych w fabrykach polskich, nie umiemy ściśle powiedzieć, jak głęboko w stosunki nasze sięga świeżo ogłoszone prawo, regulujące udział dzieci, i musimy zastanowić się na dniem tylko teoretycznie. Prawo to określa:

- 1) Dzieci, nie mające lat 12, do robót w fabrykach nie powinny być dopuszczono .
- 2) Małoletni od lat 12 do 15 mogą pracować tylko 8 godzin na dobę, z wyłączeniem czasu, potrzebnego na śniadanie, obiad, kolację, uczęszczanie do szkoły i wypoczynek; przy tem ich zajęcia nie powinno przechodzić poza 4 godziny z rzędu .
- 3) Nieposiadające lat 15 nie mogą pracować między 9 godziną wieczorem a 5 rano, a nadto w niedziele i święta.
- 4) Objęte poprzednią kategorią nie powinny być używane do robót, z natury swej szkodliwych dla zdrowia lub wyczerpujących.
- 5) Właściciele fabryk i rękodzielni obowiązani są tym z liczby pracujących małych, którzy nie posiadają świadectwa z ukończenia kursu przynajmniej w jednoklasowej elementarnej lub równo miernej szkole, pozostawić możliwość uczęszczania do zakładów naukowych przez 18 godzin w tygodniu.

Takie są podstawowe żądania nowej ustawy.

Udział dzieci w pracy fabrycznej uległ we wszystkich państwach europejskich ograniczeniom prawnym. W Szwajcaryi do 14 roku życia są one niedopuszczone do tego zarobkowania, a od 14-17r. wolno im pracować 11 godzin na dobę, bez krzywdy jednak dla kształcenia się. Niemcy pierwszy czas dojrzałości roboczej prze nieśli na r. 12, odkąd do 14r. pozwalają dzieciom pracować 6godzin, a od 14-16 g.10. Fraucya dopuszcza już dziesięcioletnie, ale do 12 r. mogą pracować tylko 6godzin, a do 12 tylko 12. Podobnie orzekło ustawodawstwo angielskie, a od 11 do 14 dozwoliło zarabiać tylko 30 godzin na tydzień.

Oprócz mniej lub więcej humanitarnych zasad, na ustanowienie tych norm wpłynęły także względy etnologiczne i ekonomiczne. Niema wątpliwości, że w krajach południowych i zachodnich ludzie dojrzewają wcześniej, niż we wschodnich; wiadomo również, że zapas sił roboczych nie wszędzie jest jednaki. Miara, przyjęta przez ustawę rosyjską, jest średnia i najbardziej przypomina niemiecką. Głównymi pobudkami ograniczenia udziału dzieci w pracy fabrycznej są dwa bardzo ważne względy: 1) zapobieganie fizycznemu ich zniszczeniu przez wczesny wysiłek; 2) oraz zdziczeniu przez oderwanie od szkoły. Oba te względy mają zupełnie inną wagę na Zachodzie, niż w Rosyi, a nawet u nas. Tam nadmiar rąk a brak dla nich zajęcia usuwa potrzebę posiłkowania się dziecinnymi a przymusowy obowiązek uczęszczania do szkoły wymaga dla niej ustępstwa ze strony fabryk; tu niema ani nadmiaru, ani przymusu, cała więc sprawa przyjmuje odmienny charakter. Przemysł powiada, że on bez pomocy małoletnich obejść się nie może, szkoła zaś, nieopatrzona przywilejem, praw swoich nie dochodzi. Daleko mniej ważnym wydaje nam się podniesiony przez niektóre pisma rosyjskie interes rodziców, zmuszonych podpierać swój byt zarobkiem dzieci; sądzimy bowiem, że ostatecznie tworzą pierwszym konkurencyę, której usunięcie wpłynie na podniesienie płacy fabrycznej, zwłaszcza za że nawet dzisiejszy bardzo nierozwinięty przemysł w granicach państwa rosyjskiego przerósł swojemi potrzebami zasób gotowych sił roboczych. My widzimy tylko warunki, sprzyjające brakowi pracy, ale nie widzimy przeludnienia. Pomijając zaś szkodę, jaką poniesie przemysł w utracie tanich rąk dziecinnych, które dla jego interesów poświęcać trudno, nowe prawo przyniosłoby istotną korzyść, gdyby się wsparło drugim, koniecznie dopełniającym go czynnikiem - mianowicie nakazem uczęszczania do szkoły. W piątym paragrafie ustawy znajdujemy pewną pod tym względem dążność. Wymaga on od właścicieli fabryk, ażeby nie przeszkadzali dzieciom kształcić się. Naturalnie jest to za mało, bo fabrykanci mogą istotnie nie przeszkadzać, a ich młodzi pracownicy ze swobody tej nie korzystać. Za

granicą jedno prawo zamyka dzieciom do pewnego wieku fabrykę, a otwiera im szkołę, do której je przymusowo wpycha. Tu również mamy zakaz z jednej strony, ale nie mamy nakazu z drugiej. Tam czas od 8 do 12lat ma swoje przeznaczenie, tu go nie posiada. Co dzieci ludu miejskiego robić będą przed dojściem do pełnoletności fabrycznej? Uczęszczać do szkoły? Ponieważ pozostawionem to będzie, jak dotąd, uznaniu ich rodziców, więc, jak dotąd, zwrócą się do niej w słabym, może tylko nieco większym procencie. Ów nieco większy procent jeżeli hipoteza nasza nie jest mylną stanowić będzie może główny wynik dodatni nowej ustawy. Zaniedbane przez wczesne zarobki wychowanie klas niższych, jak przypuszczamy, podniesie trochę swój poziom. Przymusowe jednak ucześnie do szkoły, ta konieczność, której nie ominęło żadne państwo cywilizowane w swoim rozwoju, pozostanie ciągle nieodzownem dopełnieniem protekcyjnych zamiarów państwa względem dzieci.

Pytania do źródła.

Pytania dla uczniów szkoły średniej (zakres podstawowy):

1. Jakie były główne przyczyny zatrudniania dzieci w fabrykach w XIX wieku?
2. Jakie działania podejmowano w XIX wieku w celu zapobieżenia pracy dzieci w fabrykach?
3. Jakie były główne argumenty przeciwko pracy dzieci w fabrykach w XIX wieku?
4. Jakie były skutki pracy dzieci w fabrykach dla ich zdrowia i rozwoju?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony):

1. Jakie są różnice między przepisami dotyczącymi pracy dzieci w różnych krajach europejskich, takich jak Szwajcaria, Niemcy i Francja?
2. Jakie są konsekwencje braku wymogu ucześnie do szkoły dla dzieci pracujących w fabrykach?
3. Jakie korzyści może przynieść nowe prawo ograniczające udział dzieci w pracy fabrycznej, jeśli będzie wsparte nakazem ucześnie do szkoły?
4. W jaki sposób ustawodawstwo różnych krajów reguluje przymusowe ucześnie do szkoły dla dzieci?
5. Jakie jest znaczenie przymusowego ucześnie do szkoły dla rozwoju klas niższych według autora tekstu?

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord – Joanna Kunigielis